

Almanlık Kavramının Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Giriş

A Brief Introduction to the Historical Development of the Concept of Germanness

Muhammed Oğuzhan Güner^a

^a Dr., Kültür ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk-Alman Üniversitesi.
E-posta: guner@tau.edu.tr

ÖZ Bu çalışmada, 19. yüzyıldan günümüze “Almanlık” kavramının tarihsel gelişimi teorik düzeyde tartışılmıştır. Plessner’in “geç kalmış millet”, Meinecke’nin “Kulturnation” (kültür milleti) - “Staatsnation” (devlet milleti) kavramsallaştırmalarından hareketle Almanlık kavramının dönüşümü ve gelişimi merkeze alınmıştır. Almanya’nın siyasi birliğinden önce kültürel kimliğini Grimm Kardeşler gibi edebi figürlerin dilsel ve folklorik inşasına dayandığı iddiası bu kapsamda savunulmaktadır. Bismarck’ın “kan ve demir” politikasıyla yukarıdan aşağıya kurulan ve militarist bir “Sonderweg” (Özgün Yol) çizgisi izleyen modernleşmeden hareketle, Almanlık kavramının bu otoriter kurumsallaşmanın merkezinde olduğu ileri sürülmüştür. Organik, kültürel ve dışlayıcı “Deutschtum” ile sivil, kapsayıcı ve anayasal “Deutschheit” arasındaki epistemolojik gerilim, çalışmanın temel izleklerinden birini oluşturmaktadır. Weimar dönemi, I. ve II. Dünya Savaşından Soğuk Savaş bölünmesi ve 1990 birleşmesi ekseninde incelenen bu tarihsel süreç, günümüz Almanya’sındaki göç, çok kültürlülük, iç-dış politika gibi temel hususların anlaşılmasında Almanlık kavramının önemli bir başlangıç noktası olduğu iddiası çalışmanın özgün çıktısıdır. Nihayetinde çalışma, çağdaş Alman dünyasını sosyolojik zeminde anlayabilmek ve süreci rasyonel düzlemde tartışabilmek adına tarihsel köklere inmenin metodolojik bir zorunluluk olduğunu ortaya koyarak tamamlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Almanlık • kültür milleti • devlet milleti • özgün yol • Bismarck

ABSTRACT

This study discusses on a theoretical level the historical development from the 19th century to the present of the concept of Germanness, centering on the transformation of the concept of Germanness based on Plessner’s conceptualization of *Die verspätete Nation* [The Delayed Nation] and Meinecke’s conceptualization of *Kulturnation* [cultural nation] and *Staatsnation* [state nation]. The study argues Germany to have based its cultural identity on the linguistic and folkloric construction of literary figures such as the Brothers Grimm long before its political unification. Moving forward from the top-down modernization established by Bismarck’s blood and iron policy, which followed a militaristic *Sonderweg* [special path], the study asserts the concept of Germanness to have remained at the core of this authoritarian institutionalization. One of the main themes of the study comprises the epistemological tension between the organic, cultural, and exclusionary *Deutschtum* [Germanism] and the civic, inclusive, and constitutional *Deutschheit* [pure German essence]. Examined along the axes of the Weimar era, the First and Second World Wars, the Cold War division, and the 1990 reunification, this historical trajectory reveals the hegemonic continuity of identity construction despite structural ruptures. The study concludes with the original output that this historical process serves as a vital starting point for understanding fundamental issues in contemporary Germany, including immigration, multiculturalism, and domestic and foreign policy. The study concludes by revealing tracing historical roots to be an unavoidable methodological necessity for understanding the contemporary German world on a sociological basis and discussing the process on a rational basis.

Keywords

Germanness • cultural nation • state nation • Sonderweg • Bismarck

EXTENDED ABSTRACT

Defining Germanness requires unraveling a persistent conceptual knot that stretches far beyond geographic boundaries or legal taxonomies. Throughout the long 19th century and into the contemporary era, the evolution of the German collective identity has been propelled by a foundational friction between two distinct concepts: *Deutschtum* as the essentialist, organic, and primordial essence anchored in a shared language and vernacular heritage and *Deutschheit* as the modern, civic, and institutionalized state of being.

To map the genealogy of this friction, one must return to Friedrich Meinecke's classic distinction between *Kulturnation* [cultural nation] and *Staatsnation* [state nation], positioned alongside Helmuth Plessner's diagnosis of Germany as a "delayed nation" (*verspätete Nation*). Lacking the centralized, unified state apparatus that existed in early modern France or England, the German-speaking lands had long remained a fragmented mosaic of principalities. This geopolitical vacuum forced intellectuals to construct an imagined community long before a state could enforce it. As a result, literary figures such as the Brothers Grimm filled this ontological void through cultural preservation. They did not merely record folklore in their fairytales and monumental *Deutsches Wörterbuch* [German Dictionary] but also deliberately engineered a unified German consciousness out of language and mythic landscapes, inventing a cultural fatherland where a political one had not yet existed.

The intellectual and romantic dream of a liberal *Kulturnation* shattered with the failure of the German Revolutions of 1848-1849, when the Frankfurt Parliament collapsed under the weight of monarchical resistance. This failure fundamentally altered the trajectory of German nation-building, shifting the task of unification from a bottom-up democratic consensus to a top-down military imposition. Otto von Bismarck's ascent to power in 1862 inaugurated an era of strict *realpolitik* summarized by his conviction that the epoch's great questions would be decided not by speeches but by blood and iron.

The proclamation of the German Empire (*Deutsches Kaiserreich*) in 1871 at Versailles marked the institutional birth of a *Staatsnation*, albeit one forged entirely in the image of authoritarian and militaristic Prussia. This historical divergence served as a structural baseline for the *Sonderweg* [Special Path] thesis, which posited Germany to have undergone economic modernization without a corresponding liberal-bourgeois political revolution. Bismarck's state apparatus effectively coopted and militarized the cultural romanticism of *Deutschtum* [Germanism]. To fortify this fragile synthetic union, the empire relied on negative integration, weaponizing the state against perceived domestic *Reichsfeinde* [enemies of the Reich]. The persecution of Catholics during the *Kulturkampf* (cultural struggle between 1871-1878) and the suppression of the working class through the *Sozialistengesetze* [anti-socialist laws] embedded a deeply exclusionary and state-cen-

tric obedience into the social fabric, arresting the development of a resilient and pluralistic civil society.

The institutional framework Bismarck had established proved brittle when subjected to the cataclysms of the 20th century. The trauma of World War I and the subsequent collapse of the monarchy birthed the Weimar Republic (1918-1933), Germany's first genuine experiment in anchoring *Deutschheit* [pure German essence] within a civic, constitutional matrix. Operating under severe polarization and economic distress, Weimar's democratic structure buckled under the weight of an unyielding reactionary Kulturturnung reflex, culminating in the totalitarian catastrophe of 1933. The National Socialist regime pushed *Deutschtum* to its most radical dystopian extreme by replacing cultural romanticism with strict biological determinism, using the state as a weapon to preserve racial purity and conquer *Lebensraum* [living space, used to express German expansionism and *Völkisch* nationalism].

The absolute defeat of 1945 left a physical and moral wasteland, giving rise to a territorial bifurcation during the Cold War. Both the Federal Republic of Germany (BRD/West Germany) and the German Democratic Republic (DDR/East Germany) instrumentalized national identity to serve opposing ideological projects. While the DDR fabricated a class-based socialist German nation from the top, the BRD sought to de-ethnicize identity en-

tirely. This culminated in Jürgen Habermas's conceptualization of *Verfassungspatriotismus* [constitutional patriotism], which decoupled *Deutschheit* from its ancestral bloodlines and re-anchored it in a rational allegiance to universal human rights, democratic procedures, and the rule of law.

Although *Wiedervereinigung* [German reunification (1989-1990)] was celebrated as a historic victory for a shared cultural heritage, 40 years of ideological separation had proven having a common language to be unable to instantly dissolve the invisible walls dividing the mentalities of East and West. In the 21st century, Germany's complex encounters with mass migration, which evolved from the temporary economic inclusion of *Gastarbeiter* [guest workers] to the sweeping legislative transitions of the 2000 Citizenship Law, have continued to challenge the state's self-image. The modern anxieties surrounding multiculturalism, integration, and the contemporary rise of right-wing populism are not isolated crises but are instead the modern painful echoes of the enduring 19th-century dilemma, namely the ongoing struggle to reconcile an exclusionary and historically deep cultural essence (*Deutschtum*) with the inclusive civic realities of a modern democracy (*Deutschheit*). Evaluating these historical roots remains a methodological necessity for any rational diagnosis of contemporary German society.

Almanlık kavramı, on dokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar geçen tarihsel süreçte belirli coğrafyada yaşayan bir milleti niteleyen kültürel tanımlamayla kısıtlı değildir. Durum böyleyken Almanlık kavramını toplumsal bağlamında anlamak, bugün Almanya'ya dair göç, uluslararası politika, kültür vb. birçok alandaki hususu anlaşılır kılmaya faydalı olacaktır.

“Almanlık nedir?” sorusuna aranacak yanıt ırksal bir tanımlama, çağrışım veya anayasaya dayalı bir vatandaşlık tanımlaması arasındaki karmaşık bir teorik dönüşümde bulunacaktır. Bu dönüşüm, Almanca literatürde Alman ruhunu, özünü ve tarihsel aidiyetini vurgulayan “Deutschtum” (Almanlık) kavramı ile modern, kapsayıcı ve daha çok sivil bir aidiyeti ifade eden “Deutschheit” (Alman olma hali) kavramları arasındaki gerilimden beslenen zenginliği de içerisinde barındırır. Almanlık kavramının soykütüğüne bakıldığında tartışmalı bir tarihçi olan Friedrich Meinecke ismi karşımıza çıkmaktadır.

Almanya'nın Fransa veya İngiltere gibi siyasi ve millet birliğine ulaşmış milletlerin aksine, siyasi birliğinden çok önce kültürel birliğini tamamlama ile yoğun mesai harcadığını belirtmekte yarar vardır. Bu durum Almanya için “geç kalmış millet” (*verspätete Nation*) (Plessner, 1974) nitelemesinin yapılmasına neden olmuştur. Kuşkusuz geç kalma hali İngiltere-Fransa karşılaştırmasında anlamlıdır. Meinecke'nin meşhur sınıflandırması ise bu geç kalmışlığı “Kulturnation” (Kültür milleti) ve “Staatsnation” (Devlet milleti) ayrımıyla açıklamaktadır (Meinecke, 1908, s. 2). Milli kimliğin temelini oluşturan Kulturnation (Kültür milleti), henüz merkezi ve birleşik bir siyasi çatı (devlet) kurulmadan önce ortak dil, din, tarihsel bellek, gelenekler ve edebi miras gibi nesnel ya da subjektif kültürel bağlar etrafında kenetlenen organik cemaatleri ifade eder. Devlet milleti ise milli kimliğin doğrudan doğruya devletin hukuki, idari ve siyasi mekanizmaları vasıtasıyla şekillendirildiği, etnik kökenden ziyade ortak anayasa ve vatandaşlık bağına dayanan rasyonel modeli betimler (Meinecke, 1908, s. 2-5).

Almanya, kendi birliğine hem geç ulaşmış hem de kimliğini devlet yerine dil ve gelenek kökenli bir kültür üzerine inşa etme çabasına yönelmiştir. Bu makale kapsamında ileri sürülen iddia, bu durumun Almanlığı sadece bir birlik olma haliyle değil, aynı zamanda etnik ve dışlayıcı doğrultuya yönelmesinin de temel nedenlerden biri olup olmadığı sorusu eşliğinde tartışılmıştır. “Almanya? Ama nerede burası? Bu ülkeyi nasıl bulacağımı bilmiyorum.” (Fulbrook, 2011, s. 15). Goethe'nin ve Schiller'in kaleminden 1796 yılında dökülen bu mısralar (Goethe ve Schiller, 2022) konunun özünü aktarır¹ mahiyettedir. Nihayetinde bahsi geçen Almanlık ortak bir inşa, kurulmuş veya organik gelişmiş bir fikir birliğine dayanmaktadır.

¹ İlgili eserden 95. beyit Almanca: “95. Das Deutsche Reich. Deutschland? aber wo liegt es? Ich weiß das Land nicht zu finden, wo das gelehrte beginnt, hört das politische auf.” (Goethe ve Schiller, 2022). Türkçe çevirisi (tarafıma aittir.): 95. Alman İmparatorluğu. Almanya mı? sahi nerede o memleket, bir türlü bulamıyorum. İlmin başladığı yerde yiter siyaset.

Kuşkusuz Ortaçağ döneminden itibaren (Fulbrook, 2011, s. 23-45) Almanlık tartışmalarını uzun uzadıya değerlendirmek mümkün iken bu makalenin odağı itibariyle Almanya'nın siyasi birliğini sağladığı literatürde de (Eley ve Blackbourn, 2003; Fulbrook, 2011; Hoyer, 2024) sıklıkla iddia edilen Otto von Bismarck dönemi başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Çünkü vurgulandığı üzere Bismarck ile Alman birliğinin tarihte ilk defa sağlam düzeyde sağlandığı öne sürülebilir (Hoyer, 2024). Dolayısıyla Almanlık kavramı üzerinden bu makalede Bismarck döneminden itibaren yaşanmış tarihsel kırılmalar odaklı iki Almanya'nın birleşmesi sürecine kadar olan tarihsel düzlemde teorik bir tartışma yürütülmüştür. Bismarck dönemiyle başlayan süreçte Wilhelm, Weimar Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Hitler dönemlerinde mevcut tartışma kapsamında kırılmalar yaşanmıştır.

Makalenin amacı, arka planda yaşanan bu kırılmaları göz ardı etmeden Almanlık kavramını Alman toplumu nezdinde gelişim sürecini tarihsel bir izlekte izah etmektir. Makalenin sınırlılığı kapsamında özellikle siyaset açısından Bismarck dönemi analize tabi tutulmuş olup diğer siyasi kırılmalara detaylı odaklanılmamıştır.

Hayali Cemaat versus Organik Millet

Benedict Anderson'ın (2006) *Hayali Cemaatler (Imagined Communities)* eserindeki kavram setiyle geliştirmiş olduğu teoride milletlerin toplumsal üretim sonucunda anlaşılmış bir birliktelik olduğu iddiası mevcuttur. Grimm Kardeşler'in masalları Alman kimliğini dil ve halk kültürü (Norberg, 2022, s. 142-150) açısından şekillendirme girişiminde bulunduğunu tıpkı Anderson'ın tahayyül edilen (*imagined*) birliktelik kavramıyla düşünülebileceğini ileri sürmek burada ilgi çekici olacaktır. Grimm Kardeşlerin Alman Sözlüğü (*Deutsches Wörterbuch*) (Grimm ve Grimm, 1854) hem Alman dilinin ve kültürünün birliğini sağlama girişimi hem de millet olmanın dil ile bağını ortaya çıkarır niteliktedir. Grimm Kardeşlerin, Alman mitleri, çocuk masalları gibi farklı edebi türler aracılığıyla, ormanlar, şatolar ve mutlu köylülerden oluşan neredeyse ütopyik ve ortak bir Almanlık birleşik kimlik arayışında olduğu bu bağlamda iddia edilebilir (Zipes, 2014).

Kültür birliği arayışının temellerini on dokuzuncu yüzyılın romantik milliyetçilik dalgası içinde bulan Grimm Kardeşlerin girişimi esasında egemen devlet aygıtından yoksun olan toplumun ontolojik veya metafiziksel boşluğu ikame etme çabasıdır. Grimm Kardeşler'in giriştiği bu kolektif hafıza inşası, Johann Gottfried von Herder'in "Volk" (halk) ve "Volksggeist" (halkın ruhu) kavramlarında karşılığını bulan, milletin ancak kendi özgün dili ve kültürel üretimiyle var olabileceği teziyle teorik olarak örtüşmektedir (Herder, 2002). Dolayısıyla, dağınık ve parçalı prenslikler coğrafyasında yaşayan küçük cemaatler için "Almanlık", sınırları harita üzerinde çizilmiş bir topraktan ziyade, Grimm masallarında tasvir edilen mekânlarda ve *Deutsches Wörterbuch*'un (Alman(ca) Sözlüğü) kelimelerinde kendine varlık bulan dilsel düzeyde tahayyül edilen vatandır.

Ancak bu kültürel tahayyül, 1848 Devrimlerinin² başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte, entelektüel bir ideal olmaktan çıkıp askeri ve siyasi bir zorunluluğa dönüşmüştür. Siyasi birliğin aşağıdan yukarıya, liberal ve demokratik yöntemlerle kurulamayacağını anlaşılmaması, Almanya'nın "Kulturnation" yapısından "Staatsnation" formuna geçiş hamlesinin aktörünü değiştirmiştir. Bu noktada tarih sahnesine çıkan figür, Prusya Başbakanı Bismarck olmuştur.

Bismarck'ın "Realpolitik" Anlayışı ve "Kan ve Demir" Politikası

1862 yılında Prusya Başbakanı olan Bismarck, Alman birliğinin somut iktidar politikalarıyla (Realpolitik) kurulabileceğini savunmuştur. Bu kapsamda Bismarck'ın meşhur ifadesiyle, dönemin büyük sorunları "hak ve adalet" ilkeleriyle değil, ancak "kan ve demir" (Blut und Eisen) ile çözülebilirdi (Hoyer, 2024, s. 15). Bu yaklaşım, Almanlık kavramının etnik-kültürel, ütopyaya yaslanan romantizmden arındırılarak Prusya askeri disiplini ve devlet rasyonalitesiyle yeniden harmanlanması sürecini başlatmıştır. Şu sıralama bu bağlamda anlamlıdır.

1. Kulturnation: Romantik/Dilsel İnşa (Grimm/Herder)
2. Realpolitik ve Askeri Entegrasyon (Bismarck)
3. Staatsnation: Prusya Merkezli Siyasi Birlik

18 Ocak 1871 tarihinde Versay Sarayında ilan edilen modern Alman İmparatorluğu (Deutsches Kaiserreich), Meinecke'nin tasnifindeki (Meinecke, 1908, s. 2-5) Kulturnation'un nihayet bir "Staatsnation" kimliğine bürünmesinin ilanıdır. Bu yeni devlet, Prusya'nın otoriter ve militarist yapısının diğer dağınık Alman prenslikleriyle Bismarck'ın girişimiyle ilan olunmuştur.

Yukarıdan Aşağıya Millet Modernleşmesi

Bismarck dönemi Alman birliği, Blackbourn (1998) tarafından kavramsallaştırılan "Sonderweg" (Özgün Yol)³ tezi bağlamına da uygun, Batı Avrupa'daki burjuva devrimlerinden sapan tepeden inme bir modernleşme modelidir (Eley ve Blackbourn, 2003). İngiltere ve Fransa'da ulus-devlet süreçleri sivil toplumun ve burjuvazinin siyasi hak talepleriyle (aşa-

² 1848 Devrimleri'nin ardından, parçalanmış durumdaki Alman prensliklerini bir anayasa altında ve tek bir millet-devlet çatısı altında birleştirmek amacıyla 18 Mayıs 1848-31 Mayıs 1849 tarihleri arasında Frankfurt'taki Paulskirche'de toplanan ilk seçilmiş parlamento girişimidir. Meclis, bir anayasa hazırlamış ve "Küçük Almanya" (Kleindeutschland) çözümünü doğrultusunda ittifakın imparatorluk tacını Prusya Kralı IV. Friedrich Wilhelm'e teklif etmiştir. Ancak kralın, tacı halkın seçtiği bir meclisten almayı kabul etmemesi ve Avusturya ile Prusya'nın askeri müdahalesi sonucu parlamento dağılmış, 1848 Devrimi'nin Almanya'daki bu birleşme çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

³ Almanya'nın kendine has bir "burjuva toplumu" modernleşmesi yaşadığını savunan görüş.

ğıdan yukarıya) şekillenirken, Almanya’da bu süreç aristokratik elitler (Junkerlar) ve ordu vasıtasıyla (Bismarck, yukarıdan aşağıya) biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu tepeden inme modernleşme pratiği, sivil toplumun olgunlaşmasına fırsat tanımayan militarist bir siyasi kültürün kökleşmesine yol açmıştır. Fransa ve İngiltere gibi rasyonel-hukuki vatandaşlık bağını merkeze alan Batı modellerinin aksine, Prusya hegemonyasındaki bu yeni sentez, kolektif kimliği devletin bekası ve hegemonik gücü üzerinden tanımlamıştır. Söz konusu durum, metnin giriş kısmında öne sürülen, Almanlığın entelektüel düzeyde kalmış kurgusal yapısının (Deutschtum) devlet eliyle nasıl dışlayıcı bir kurumsal karaktere büründü-rüldüğünün yapısal ispatı niteliğindedir.

Bismarck, kurumsal düzeyde bir Staatsnation (Devlet milleti) inşa etmiş olsa da bu yapay birliğin dağınık coğrafi ve fikri koşullardan kaynaklı kırılgan olduğunun farkındaydı. Bu nedenle İmparatorluk, kendi iç homojenliğini rıza üreterek değil, bazı çatışma alanları oluşturarak (Reichsfeinde) tahkim etme yoluna gitmiştir. Bu stratejinin ilk büyük ampirik yansıması, Katolik nüfusa ve Vatikan’ın siyasi nüfuzuna karşı başlatılan Kulturkampf (Kültür Savaşı) politikasıdır (Wehler, 1993). Katoliklerin devlete olan sadakatini sorgulayan bu hamleyi, yükselen işçi sınıfını ve sosyalist hareketi bastırmayı amaçlayan Sosyalist Yasaları (Sozialistengesetze) takip etmiştir (Hoyer, 2024, s. 114). Bismarck dönemi Almanya’sı, toplumu ortak sivil değerler etrafında birleştirmek yerine, Katolikleri, sosyalistleri ve azınlıktaki Polonyalıları sistemin dışına iterek negatif bir entegrasyon modeli sergilemiştir (Hoyer, 2024, s. 105-107).

Bismarck’ın iç politikadaki bu homojenleştirme ve disipline etme çabaları, bu makalenin temel izleğinden hareketle Deutschtum (Almanlık/Alman tözü) ile Deutschheit (Alman olma hali/sivil aidiyet) arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır. Literatürde sıklıkla Anglo-Sakson dünyasındaki Germanness kavramıyla sığ bir şekilde eşleştirilen bu ikilik, aslında Alman milli kimliğinin epistemolojik krizini barındırır.

- Deutschtum: Özcü, organik, dile ve kana dayalı tarihsel aidiyeti simgeler. Siyasi sınırlar değişse bile değişmeyen “Alman ruhunu” ve tözünü referans alır. Grimm, Herder, Goethe, Schiller.
- Deutschheit: Modern, kapsayıcı, anayasal düzleme ve sivil ortaklığa dayalı bir var oluş halini betimler. Bismarck ve 1870’ler sonrası Prusya Dönemi.

Bismarck dönemi Deutschtum’un romantik ve dile dayanan tanımını (Grimm Kardeşler’in tahayyülünü) kaybederek, Prusya devlet rasyonalitesinin emrinde militarist ve dışlayıcı bir ideolojiye dönüşmeye doğru gitmiştir. Goethe ve Schiller’in 1796’da sorduğu Almanya mı (...) (Goethe ve Schiller, 2022) sorusu “Alman besteci Richard Wagner’in 1878 yılında ‘Alman nedir’”(Hoyer, 2024, s. 97) sorusu, tam da bu krizin öncül düzeyde ilan eden işaretlerdir. Şairlerin ve Wahner’in kastettiği, sınırları belirsiz ama entelektüel

üretimiyle var olan o evrensel kültür alanı, 1871 sonrasında siyasetin ve ordunun çizdiği, militarist sınırlarla çevrilmiştir iddiasını ortaya atmak burada kaçınılmazdır. İlmin ve kültürün doğal sınırına ulaştığı yerde, Prusya'nın devlet merkezli siyaseti başlamıştır.

Bismarck dönemiyle inşa edilen Prusya merkezli bu otoriter ve dışlayıcı *Staatsnation* (Devlet milleti) modeli, 20. yüzyılın başındaki küresel jeopolitik gerilimlerle birleştiğinde yapısal bir meşruiyet krizine sürüklenmiştir. İmparatorluğun kurumsal olarak tahkim ettiği militarist “Almanlık” (*Deutschtum*) ideali, I. Dünya Savaşı'nın yıkımıyla birlikte yerini radikal bir toplumsal ve siyasi dönüşüme bırakmak durumunda kendini bulmuştur.

Dünya Savaşları ve Kimlik Krizi

Makalenin metodolojik sınırlılıkları kapsamında, Bismarck döneminden sonra yaşanan bu ilk büyük makro-siyasi kırılmayı ve ardından gelen yeni rejim arayışını analitik bir perspektifle değerlendirelim.

I. Dünya Savaşı ve Weimar Cumhuriyeti Döneminde Kimlik Krizleri

I. Dünya Savaşı, sadece askeri bir mağlubiyetle sonuçlanmamış, aynı zamanda Bismarck düzeninin üzerine kurulduğu tüm monarşik ve militarist değerler sistemini yerle bir etmiştir. 1919 yılında kurulan Weimar Cumhuriyeti, Almanya tarihinde ilk defa sivil ve liberal bir “Alman olma halini” (*Deutschheit*) anayasal güvence altına alma denemesidir. Ancak bu deneme, Peukert tarafından kavramsallaştırılan “Modernitenin Krizi” (Peukert, 1992) ikliminde, son derece kırılgan ve kutuplaşmış bir sosyo-politik zeminde gerçekleşmiştir.

Bismarck döneminin yukarıdan aşağıya politikaları nedeniyle sivil bir uzlaşma kültüründen uzaklaşan kalan Alman toplumu, Weimar döneminde ciddi bir kimlik çatışması yaşamıştır. Bir tarafta cumhuriyetin getirdiği çoğulcu yapıyı ve evrensel hukuku savunan sivil kanat, diğer tarafta ise savaşın kaybedilmesini solculara, Yahudilere ve liberallere fatura eden radikal milliyetçi odaklar yer almıştır (Mommsen, 1996). Bu yönüyle Weimar dönemi, sivil bir *Staatsnation* inşa etme gayretinin, kökleri geçmişe uzanan etnik bir *Kulturnation* refleksi tarafıyla çatışan tarihsel bir sonuçtur.

Weimar'dan Nazi Dönemine: Kimliğin Kültürel Açıdan Almanlıkla Özdeşleşmesi

Ekonomik buhranlar ve siyasi suikastların gölgesinde geçen Weimar tecrübesi, 1933 yılında nasyonal sosyalistlerin iktidara gelmesiyle trajik bir şekilde son bulmuştur. Hitler rejimi, makalenin girişinde bahsi geçen *Deutschtum* kavramını tamamen biyolojik-ırksal temele indirgeyerek radikal bir kopuş gerçekleştirmiştir (Evans, 2006). Bu dönemde Almanlık ne dilsel bir ortaklık ne de anayasal bir vatandaşlık bağıdır, kökünü “Kan ve Toprak” söyleminden alan ırk aidiyeti üzerinden tanımlanan totaliter bir dışlama mekanizmasıdır.

Hitler rejiminin uyguladığı bu biyolojik politika, Meinecke'nin *Kulturturnation* tezinin en uç şekilde militarize edilmiş formu olduğu hususu rahatlıkla iddia edilebilir. Millet, devletin sınırlarını belirleyen bir unsur olmaktan çıkmış devlet, biyolojik olarak tanımlanan ırkın saflığını korumak ve ona yaşam alanı (*Lebensraum*) sağlamakla yükümlü bir araç haline getirilmiştir (Evans, 2006). Nihayetinde II. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle sonuçlanan bu dönem, 1945 yılında geriye askeri ve ahlaki çöküş ve Almanya'nın 19. yüzyıldan beri mücadele ettiği arayışa yönelik toparlaması güç bir enkaz bırakmıştır.

Soğuk Savaş ve Bölünmüş Coğrafyada Çifte Millet İnşası

1945 yılında savaş kaybedildiğinde Almanya sadece askeri, ekonomik çöküşle değil, aynı zamanda toplumsal bir bölünmüşlük ile de karşılaştı. Bismarck ile başlayan, Almanlık arayışı Nazi Döneminde beklentinin aksine olumsuz sonuçlanmıştı. Almanya'nın Müttefik devletler tarafından dört işgal bölgesine ayrılması ve ardından 1949 yılında iki ayrı devletin, Federal Almanya Cumhuriyeti (BRD) ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR) kurulması, "Almanlık" kavramının tekil bir merkezden tanımlanma imkânını tamamen ortadan kaldırdığını iddia etmek abartılı olmayacaktır.

Bu bölünme sürecinde her iki devlet de kendi meşruiyet alanlarını üretebilmek adına Meinecke'nin ikili sınıflandırmasını yapay ve ideolojik birer enstrümana dönüştürmüştür. Batı Almanya (BRD), geçmişin etnik takıntılarından arınmış, rasyonel ve kapitalist dünya ile entegre bir kimlik arayışına girerken, Doğu Almanya (DDR), işçi sınıfına dayalı sosyalist bir toplumsal kimlik kurgulamıştır (Fulbrook, 2018). Dolayısıyla "Almanlık", Soğuk Savaş'ın iki kutuplu ideolojik evreninde, birbirine taban tabana zıt iki farklı modernleşme projesinin nesnesi haline gelmiştir.

Günümüzde Almanya ve Almanlık

Batı Almanya (BRD) ve Anayasa Yurtseverliği

Batı Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın Nazi arka planından kurtulabilmek adına, milli kimliğin odağını tarihsel ve kültürel tözlerden uzaklaştırmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde ekonomik kalkınma (*Wirtschaftswunder*) toplumun tekrar yaşam kıvılcımı göstermesi temel hedef olmuştur. Ancak entelektüel düzeyde asıl kırılma, Dolf Sternberger tarafından ortaya atılan ve ardından Jürgen Habermas tarafından sistemleştirilen Anayasa Yurtseverliği (*Verfassungspatriotismus*) teziyle yaşanmıştır (Habermas, 1992).

Habermas'ın formüle ettiği bu yaklaşım, Meinecke'nin "Staatsnation" modelinin demokratik ve sivil (Prsuya'dan beri uzanan militarist çizgiden arındırılmış) gelişimi temsil etmektedir. Bu modele göre, modern çoğulcu toplumlarda bireyleri birbirine bağlayan unsur ortak bir kan, soy ya da homojen bir kültür (*Kulturturnation*) olamaz. Aksine, meş-

ru bir toplumsal birliğin yegane temeli, evrensel insan haklarını, demokratik katılımı ve hukuk devletini güvence altına alan sivil bir anayasaya duyulan rasyonel sadakattir. Bu aslında yakın tarihte zirve noktasına ulaşan “Almanlık” tanımının bir reddiyesi anlamına da gelmektedir. Batı Almanya böylelikle, tarihi boyunca kurmayı başaramadığı o kapsayıcı “Alman olma durumunu” (Deutschheit) milliliğin yerini anayasal kurumlara ve demokratik işleyişe duyulan rasyonel güven temeline oturttuğu ileri sürülebilir.

Doğu Almanya (DDR) Şerhi

Buna karşılık Doğu Almanya (DDR), Almanlık kavramını tamamen sınıfsal bir süzgeçten geçirerek yeniden tanımlama yoluna gitmiştir. DDR elitleri, nasyonal sosyalizmin suçlarını kapitalizmin ve Prusya militarizminin bir sonucu olarak görmüş, kendilerini ise bu suç geçmişinden ari, saf bir “antifaşist devlet” olarak konumlandırmışlardır (Fulbrook, 2018).

İlk başlarda tek bir Alman milletinin varlığını kabul eden Doğu Berlin yönetimi, Soğuk Savaş geriliminin tırmanmasıyla birlikte 1970’lerden itibaren “Sosyalist Alman Milleti” tezini ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, kültürel ve dilsel miras (Kulturnation) ortak kalmış olsa bile, üretim ilişkilerinin ve toplumsal yapının değişmesiyle birlikte Doğu Almanya’da tamamen yeni, burjuva milliyetçiliğinden arınmış proleter bir millet yapısı doğmuştur. Bu durum, devlet zoruyla ve ideolojik aygıtlarla yukarıdan aşağıya uygulanan bir diğer yapay kimlik inşa tekniği imajı taşımaktadır. Yani kurumsal Almanlık Batı ve Doğu fark etmeksizin kendini kılcal damarlarda sürdürmektedir.

1990 Yeniden Birleşme ve Görünmez Duvarlar

1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması ve 3 Ekim 1990’da iki Almanya’nın resmen birleşmesi, her ne kadar kültürel bir ortaklığın (Kulturnation) zaferi gibi görünse de, arka planda yeni kimlik krizlerini beraberinde getirmiştir. Kırk yılı aşkın bir süre boyunca taban tabana zıt siyasi, ekonomik ve toplumsal sosyalleşme süreçlerinden geçen iki toplumun kendilerini tekrar “tek” devlet buldukları konumda, kurumsal bir birleşmenin toplumsal bir homojenlikle doğrudan sonuçlanmadığı bir düzleme denk gelmiştir. (Hoyer, 2024).

Bu durum Meinecke’nin tezinin bir kez daha sınanması anlamına gelmektedir: Ortak bir dil ve tarihe dayanan kültür milleti (Kulturnation), kırk yıllık kurumsal ayrışmanın yarattığı iki farklı devlet milletinin (Staatsnation) zihniyet dünyasını doğrudan eşitlemeye yetmemiştir. Siyasi birlik sağlanmıştır ancak toplumsal uzlaşısı ve ortak bir “Almanlık” tanımını üzerindeki çatlaklar derinleşmiştir. Tek ve yek bir Almanlık arayışıyla başlayan süreç, parçalı çoklu Almanlıklar ile yüzleşme durumunda kalmıştır.

Çağdaş Almanya’da Göç, Çok Kültürlülük ve Kimliğin Yeni Sınırları

Almanya’nın bugünkü sosyo-politik yapısını ve “Almanlık” eksenindeki tartışmaları anlamak adına, 1950’lerin ortalarından itibaren başlayan göç olgusunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Wirtschaftswunder (Ekonomik Mucize) döneminde işgücü açığını kapatmak amacıyla İtalya, Yunanistan ve özellikle Türkiye’den davet edilen Misafir İşçiler (*Gastarbeiter*), başlangıçta geçici birer ekonomik unsur olarak görülmüştür (Herbert, 2001). Bu yaklaşımın, Almanya’nın o dönem hâlâ kimliğini rasyonel bir vatandaşlık zeminine oturtmakla birlikte, bilinçdışında etnik veya kültürel bir homojenlik algısını (*Deutschtum*) koruduğunu gösterir mahiyettedir.

Almanya uzun yıllar boyunca bir “göç ülkesi” (*Einwanderungsland*) olduğunu kurumsal ve hukuki olarak reddetmiştir (Güner, 2025). Ancak misafir işçilerin kalıcı hale gelmesi, aile birleşimleri ve sonraki kuşakların Almanya’da doğup büyümesi, devletin kurumsal yapısını kimlik tanımını revize etmeye zorlamıştır. 2000 yılında yürürlüğe giren yeni Vatandaşlık Kanunu (*Staatsangehörigkeitsrecht*), Almanlık tanımında devrimsel bir dönüşümü ifade eder.⁴

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, 19. yüzyıldan günümüze değin uzanan tarihsel ve teorik kesitler ışığında izah edilmeye çalışıldığı üzere, “Almanlık” kavramı durağan, homojen ve doğrusal bir gelişim çizgisine sahip değildir. Meinecke’nin kavramsallaştırdığı *Kulturnation* ve *Statsnation* ikiliği, Almanya’nın “geç kalmış millet” olma durumuyla birleştiğinde, Almanlık tartışmalı bir konu olarak mevcut olagelmıştır.

Bismarck’ın “kan ve demir” politikasıyla kurumsal bir gerçekliğe dönüştürdüğü yukarıdan aşağıya millet inşası tarihsel düzlemde beklenen başarıya ulaşamamıştır. Fakat Bismarck dönemi daha sonraki süreçte Nazi döneminde kullanılacak politikaların zeminini hazırlayıp hazırlamadığı tartışmalı bir husustur. Bu çalışma dahilinde, ilgili zeminin hazırlandığı iddiası yerindedir. Nihayetinde Almanlık kavramı üzerinden bir milletin millet olma halinin geçirdiği tarihsel gelişimi anlaşılır hale getirmek bugünün Almanya’sına dair pek çok hususu anlaşılır kılacaktır.

Son tahlilde, bugünün Almanyası’nda yaşanan göç, entegrasyon, yabancı düşmanlığı ve aşırı sağın yükselişi gibi makro-siyasi olgular, tarihsel köklerinden kopuk anlık krizler değildir. Aksine tüm bu tartışmalar, Goethe ve Schiller’in yüzyıllar önce sorduğu o temel sorunun, Almanlığın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği sorusunun modern, küreselleşmiş dünyadaki sancılı yankılarından ibarettir.

⁴ Detaylı tartışma için bkz. (Güner, 2025).

Finansman Beyanı	Bu araştırma; kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörlerdeki fon kuruluşlarından herhangi bir hibe almamıştır.
Çıkar Çatışması Beyanı	Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir muhtemel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.
Yazar Katkıları	Bu makale tek yazarlıdır. Kavramlaştırma, metodoloji, araştırma, yazım ve düzenleme süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.
Etik Kurul Onayı	Bu çalışma, birincil veri toplama (anket, görüşme, deney vb.) içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Funding Statement	This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.
Declaration of Interests	The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.
Author Contributions	This is a single-authored article. Conceptualization, methodology, investigation, writing, and editing were all carried out by the author.
Ethics Approval	This study did not involve primary data collection (surveys, interviews, experiments, etc.) and therefore did not require ethics committee approval.

Kaynakça/References

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Blackbourn, D. (1998). *The long nineteenth century: A history of Germany, 1780-1918*. Oxford University Press.
- Eley, G. ve Blackbourn, D. (2003). *The Peculiarities of German history: Bourgeois society and politics in nineteenth-century Germany*. Oxford University Press.
- Evans, R. J. (2006). *The Third Reich in power, 1933-1939*. Penguin.
- Fulbrook, M. (2011). *Almanya'nın kısa tarihi*. (S. Gürses, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Goethe, J. W. & Schiller, F. (2022). *Xenien: Eine Auswahl*. Reclam.
- Grimm, J. ve Grimm, W. (1854). *Deutsches Wörterbuch*. S. Hirzel Verlag.
- Güner, M. O. (2025). *Almanya Federal Cumhuriyeti'nin göç-göçmen politikasında değişim dinamikleri (1955-2005): Süreklilikler ve farklılaşmalar* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Habermas, J. (1992). Citizenship and national identity: Some reflections on the future of Europe. *Praxis International*, 12(1), 1-19.
- Herbert, U. (2001). *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge*. Beck.
- Herder, J. G. (2002). *Philosophical writings*. Cambridge University Press.
- Hoyer, K. (2024). *Kan ve demir: Alman İmparatorluğu'nun yükselişi ve çöküşü (1871-1918)*. (S. Çakır, Çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Meinecke, F. (1908). *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. R. Oldenbourg.
- Mommsen, H. (1996). *The rise and fall of Weimar democracy*. University of North Carolina Press.
- Norberg, J. (2022). *The Brothers Grimm and the making of German nationalism*. Cambridge University Press.
- Peukert, D. (1992). *The Weimar Republic: The crisis of classical modernity*. Hill and Wang.
- Plessner, H. (1974). *Die verspätete Nation: Über die politische Verführbarkeit bürgerlichen Geistes*. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft. Suhrkamp.
- Wehler, H.U. (1993). *The German Empire: 1871 - 1918*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Zipes, J. (2014). *Two hundred years after once upon a time: The legacy of the Brothers Grimm and Their tales in Germany*. *Marvels & Tales*, 28(1), 54-74. <https://doi.org/10.13110/marveltales.28.1.0054>